אלביתי ישראלי

תערוכה קבוצתית במוזיאון חיפה לאמנות

"עידן החרדה", "תרבות הפחד", "חברת סיכון" ועוד - מונחים אלה מאשרים את מרכזיותו של רגש הפחד בזמננו. השימוש הגובר במונח "בסיכון" מבליט את נטייתה של התרבות העכשווית להתייחס לקשת רחבה של תופעות כמאיימות ומסוכנות. האמנות מגיבה לאקלים זה הן במישור הפרטי והן במישור הקולקטיבי בזיקה למגוון איומים הקשורים לאלימות, לכוח פוליטי ועוד.

המגפה העולמית, שהשאירה את כולנו "קבורים" בביתנו, מזמנת התבוננות מחודשת ביצירות שחוקרות את חרדות היומיום ובוחנות את הביתיות כנוף מאיים. התערוכה מבקשת להתייחס לאיום שממלא את המרחב המוכר בעבודות של אמנים ישראלים מדורות שונים. החקירה של התפשטות הפחד והזרות המאיימת, על השלכותיה החברתיות־תרבותיות, מתבססת על מגוון יצירות הכלולות באוסף מוזיאון חיפה לאמנות.

המונח "אלביתי" נדון במסתו החשובה של זיגמונד פרויד מ־1919: "Das Unheimiliche" (מונח המתורגם גם כ"מאוים"). מונח זה מתאר מצב שבו דבר מוכר הופך לזר ומאיים. האלביתי מפחיד ומטריד משום שהוא מתעתע ומחזיק בשתי המשמעויות בו־זמנית. הוא חוויה מוכרת המסתירה סוד, דבר לא ידוע, או שהוא מכסה על עקבות של משהו ידוע שהודחק. את ה"ביתי" תיאר פרויד במונחים אינטימיים ואימהיים, בזיקה לגופה של האם.

היסוד האלביתי טמון בבסיס המחשבה היהודית ביחס למקום. יסוד הזרות התפתח מכורח תודעה גלותית שדבקה בכתובים כעוגן חלופי לארץ והדגישה את מטענו המטפיזי של המקום. באמנות הישראלית מוטבעת הזהות החצויה, הנעה בין עיגון במקום הישראלי כמרכיב מרכזי בהגדרתה, לבין חוויה של גלות וזרות. המקום הישראלי מכיל מרכיבים אלביתיים ברורים, כביטוי של יסוד זהותי "ביתי" שהתערער והפך לזר.

היצירות המוצגות בתערוכה מעוררות רושם אלביתי באמצעים ובדימויים שונים, המתייחסים לחללים ריקים ומאיימים, לדימויי כלאיים של בתים רדופים או לחוויה של חוסר התמצאות והזרה. מתוך אלו עולה תחושה מעורערת ביחס למה שמוגדר כמקומי וכ"ביתי".

גלות והזרה הן מסימני ההיכר של ציוריו של יוסל ברגנר, המכריזים כי לנודדים הגולים - אותם רהיטים, כלי מטבח, עששיות וכד' - אין כל חוף מבטחים. האלביתי נקשר לנושאי השואה והאובדן ביצירות של נפתלי בזם, כמו בציורו השולחן (1960), שבו אם ניצבת ליד שולחן השבת עם צמד נרות כבויים, כסמל לנשמות שכבו, כאשר סביב שׂוררת אפלה כללית.

ביצירתו של יהושע גרוסברד מופיע ייצוג לערעורו של הבית החיפאי, כסמל למקומו הנפקד של האמן החיפאי משדה האמנות הישראלית. בציוריו מופיעים, בגוונים חוזרים ונשנים, בתים וחצרות בוואדי סאליב, בוואדי ניסנס או בנווה שאנן. נידחותם התרבותית־חברתית־פוליטית של מקומות אלו אנלוגית ל"לא־מקום" הציורי של האמן עצמו.

הבית הרדוף הוא מוטיב חוזר בעבודות של אמנים מדורות שונים. אפרת נתן ואלינה רום־כהן, יעל כהן ואמירה זיאן שואפות להגדיר זהות מקומית מורכבת ועוסקות בהזרתו של הבית ברקע מטענו השסוע של המקום הישראלי. בתים עזובים מופיעים בתצלומיו של אוהד מרומי - חדרים מוזנחים וריקים, אוצרים סוד, אפופי אימה ומסתורין, כאילו ננטשו בפתאומיות או שפלש אליהם כוח ששינה את סדריהם. דימויים ביתיים משמשים את אורי גרשוני ושפי בלייר כאמצעי שנועד להשיב זיכרונות, תשוקות או פחדים מודחקים. חפץ בנאלי המוצב מחדש ביצירותיהם פועל כגירוי הגורם ל"משהו שצריך להישאר חבוי לצאת לאור", בניסוחו של פרויד.

האמנים המשתתפים: מיכה אולמן, אילונה בלגה, נפתלי בזם, יוסל ברגנר, אביטל בר־שי, מיכאל גרוס, יהושע גרוסברד, עמי דרך ודב גנשרוא, אמירה זיאן, איתי זיו, רענן חרל"פ, יעל כהן, אוהד מטלון, בלו־סימיון פיינרו, שוש קורמוש, אלינה רום־כהן, רחל שביט־בנטואיץ

لا-بيتي إسرائيلي

بيلو-سايمون فاينرو متحف حيفا للفنون

"عصر القلق"، "ثقافة الخوف" و "مجتمع الخطر" وغيرها - تؤكد هذه المصطلحات مركزية مشاعر الخوف في عصرنا. يسلط الاستخدام المتزايد لمصطلح "في خطر" الضوء على ميل الثقافة المعاصرة للتعامل مع مجموعة واسعة من الظواهر باعتبارها مهددة وخطيرة. يستجيب الفن لهذا المناخ على المستوى خاص والمستوى الجماعي فيما يتعلق بمجموعة متنوعة من التهديدات المتعلقة بالعنف والسلطة السياسية وغير ذلك.

تستدعي الجائحة العالمية، التي جعلتنا جميعًا "مدفونين" في منازلنا، إلى إعادة تأمل الأعمال التي تستكشف المخاوف اليومية وتفحص الحياة المنزلية باعتبارها مشهدًا مهددًا. يسعى المعرض إلى تناول التهديد الذي يملأ الحيّز المألوف في أعمال الفنانين الإسرائيليين من أجيال مختلفة. يستند البحث في انتشار الخوف والاغتراب المُهدِّد، وآثارهما الاجتماعية والثقافية، على مجموعة متنوعة من الأعمال المدرجة في مجموعة متحف حيفا للفنون.

تمت مناقشة مصطلح "اللا-بيتي" في مقال سيغموند فرويد المهم لعام 1919:"Das Unheimiliche" (وهو مصطلح يُترجم أيضًا على أنه "مهدَّد"). يصف هذا المصطلح موقفًا يصبح فيه الشيء المألوف غريبًا ومهددًا. اللابيتي مخيف ومقلق لأنه خادع ويحمل كلا المعنيين في نفس الوقت. إنها تجربة مألوفة تخفي سرًا، أو شيئًا غير معروف أو تغطي آثار شيء معروف تم قمعه. وصف فرويد "البيت" بعبارات حميمة وأمومية، يتعلق بجسد الأم.

تكمن القاعدة اللا-بيتية في أساس الفكر اليهودي فيما يتعلق بالمكان. تطور عنصر الغربة حتمًا انطلاقا من وعي المنفى الذي تشبث بالتوراه باعتبارها مرساة بديلة للأرض وشدد على الشحنة الميتافيزيقية للمكان. في الفن الإسرائيلي، تتأصل الهوية المنقسمة، التي تتنقل بين رسو في المكان الإسرائيلي كعنصر أساسي في تعريفه، وتجربة المنفى والاغتراب. يحتوي المكان الإسرائيلي على عناصر لا بيتية واضحة، كتعبير عن عنصر هوية "محلي" تم تقويضه وتحويله إلى غريب.

تثير الأعمال المعروضة في المعرض انطباعًا لا-بيتيًا بوسائل وصور مختلفة، تتعلق بالمساحات الفارغة والمهددة، لصور هجينة لمنازل مسكونة أو لتجربة الارتباك والاغتراب. من هذه ينشأ شعور مضطرب فيما يتعلق بما يتم تعريفه على أنه محلي و "بيتي".

المنفى والاغتراب من السمات المميزة للوحات يوسل بيرجنر، التي تعلن أن للرُحل المنفيين - نفس الأثاث، أدوات المطبخ، الفوانيس، وما إلى ذلك - ليس لديهم ملاذ آمن. يرتبط اللابيتي بموضوعات الهولوكوست والفقدان في أعمال نفتالي بيزيم، كما هو الحال في لوحته الطاولة (1960)، حيث تقف الأم عند طاولة السبت مع زوج من الشموع المطفأة، كرمز للأرواح المنطفئة، حيث يسود من حولها الظلام العام.

في عمل يهوشوع غروسبارد، هناك تمثيل لخلخلة البيت الحيفاوي، كرمز لغياب الفنان الحيفاوي عن مجال الفن الإسرائيلي. تظهر في لوحاته، بألوان متكررة، منازل وساحات في وادي صليب، ووادي النسناس أو نفيه شئنان. البُعد الثقافي والاجتماعي والسياسي لهذه الأماكن مشابه لـ "اللامكان" التصويري للفنان نفسه.

المنزل المسكون هو فكرة متكررة في أعمال فنانين من أجيال مختلفة. تسعى إفرات ناتان وألينا روم كوهين، ياعيل كوهين وأميرة زيان لتحديد هوية محلية معقدة وتتناولن غربة البيت على خلفية الشحنة الممزقة للمكان الإسرائيلي. تظهر منازل مهجورة في صور أوهاد مارومي - غرف مهملة وفارغة، تخبئ أسرار، محاطة بالرعب والغموض، كما لو أنه تم التخلي عنها فجأة أو غزوها من قبل قوة غيرت ترتيبها. تُستخدم الصور البيتية من قبل أوري غيرشوني وشيفي بلير كوسيلة لاستعادة الذكريات، الرغبات أو المخاوف المكبوتة. يعمل الغرض العادي المبتكر في أعمالهم كمحفز يسبب "شيئًا يجب أن يبقى مخفيًا من الخروج"، بصياغة فرويد.

الفنانون المشاركون: ميخا أولمان، ايلونا بلاجا، نفتالي بيزم، يوسل بيرجنر، أفيطال بار-شاي، ميخائيل جروس، يهوشوع غروسبارد، عامي ديريخ ودوف جنشروا، أميرة زيان، ايتاي زيف، رعنان حارلاب، ياعيل كوهين، اوهاد ماطلون، بيلو-سيميون فاينارو، شوش كورموش، ألينا روم-كوهين، راحيل شافيط-بنتويتز

The Israeli Uncanny

Haifa Art Museum

"The age of anxiety," "the culture of fear," the "risk society" - all these terms confirm the centrality of fear in our times. The increasing use of the term "risk" highlights the contemporary tendency to treat a wide range of phenomena as threatening and dangerous. Art reacts to this climate on both the private and the collective levels, engaging with an array of threats connected to violence, political power, and more.

The global pandemic, which has left us all "buried" in our homes, allows for a renewed examination of works that explore the anxieties of daily life and hominess as a threatening landscape. This exhibition seeks to address the threat that fills the familiar space, as it is depicted in works by Israeli artists from different generations. The spread of fear and the threatening sense of alienation, with its socio-cultural implications, are explored through a variety of works from the collection of the Haifa Museum of Art.

The concept of the "uncanny" is discussed in Sigmund Freud's famous essay, "Das Unheimliche" (1919). This term describes a situation in which the familiar becomes strange and threatening. The uncanny is frightful and disturbing because of its ambiguity; it is a familiar experience concealing a secret, something unknown, or the traces of something known but repressed. Freud describes the opposite of the "uncanny" - the "homely" - in intimate and maternal terms, with reference to the maternal body.

A sense of the uncanny is inherent in Jewish thought on place. The element of strangeness in this discourse was the product of an exilic consciousness that treasured its writings as an alternative to land and emphasized the metaphysical aspect of place. Israeli art bears a dual identity that shifts between the concrete Israeli place as a central element of its self-definition, and the no less familiar experience of exile and foreignness. Furthermore, the Israeli place itself contains uncanny elements, expressing a "homely" component of identity that has become unstable and alien.

The works presented in the exhibition create an uncanny impression through different means and images that refer to empty and menacing spaces, hybrid representations of haunted houses, and experiences of disorientation and defamiliarization. All these destabilize the sense of the local and "homely."

Exile and estrangement are characteristic of the works of Yosl Bergner, which seem to imply that the exiled wanderers he depicts - pieces of furniture, kitchenware, lamps, etc. - have no safe haven. The uncanny is associated with the Holocaust and with loss in works by Naftali Bezem, such as The Table (1960), in which a mother stands by the Sabbath table shrouded in darkness and holding a pair of extinguished candles, symbolizing the souls that have been snuffed out.

Yehoshua Grossbard's work depicts the destabilization of the Haifa house, symbolizing the absent place of the Haifian artist from the Israeli art scene. Houses and yards in Wadi Salib, Wadi Nisnas, and Neve Sha'anan appear repeatedly in his works. The cultural-social-political remoteness of these places is analogous to the painterly "non-place" of the artist himself.

The haunted house is a recurrent motif in works by artists from different generations. Efrat Natan and Alina Rom-Cohen, Yael Cohen and Amira Zian seek to define a complex local identity and address the defamiliarization of the home against the background of the deep rift that characterizes the Israeli place. Deserted houses appear in photographs by Ohad Meromi, showing neglected and empty rooms that hold secrets, immersed in horror and mystery, as if suddenly abandoned, or invaded by a power that has upset their order. Domestic images serve Uri Gershuni and Sheffy Bleier as a means of retrieving memories, desires, or repressed fears. A banal object positioned anew in their works operates as a stimulus, causing things that, in Freud's words, "ought to have remained secret and hidden… come to light."

Participating artists: Ilona Balaga, Avital Bar-Shai, Naftali Bezem, Yosl Bergner, Yael Cohen, Ami Drach and Dov Ganchrow, Belu-Simion Fainaru, Michael Gross, Yehoshua Grossbard, Raanan Harlap, Shosh Kormosh, Ohad Matalon, Alina Rom-Cohen, Rachel Shavit-Bentwich, Micha Ullman, Amira Ziyan, Itay Ziv